

VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAIDEN MAISEMA-ALUEIDEN PÄIVITYSINVENTOINTI

UPPDATERANDE INVENTERING AV NATIONELLT VÄRDEFULLA LANDSKAPSOMRÅDEN

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden muutosehdotukset, täydentävä kuuleminen (Pohjois-Savo, Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu)

Ändringsförslag till nationellt värdefulla landskapsområden, kompletterande samråd (Norra Savolax, Norra Österbotten, Kajanaland)

Sisälllys / Innehåll

79. Paukarlahden viljelymaisema (Leppävirta)	2
80. Puijon maisemat (Kuopio)	6
81. Maaninkajärven ja Onkiveden kulttuurimaisemat (Iisalmi, Kuopio, Lapinlahti, Pielavesi, Siilinjärvi)	12
129. Rahjan saaristomaisemat (Kalajoki)	14
133. Oulujokilaakson kulttuurimaisemat (Muhos, Oulu, Tyrnävä)	18
144. Melalahden ja Vaarankylän kulttuurimaisemat (Paltamo)	22
145. Vuokatin vaarajono ja rantakylät (Sotkamo)	26



Kuva: Tapio Heikkilä

79. Paukarlahden viljelymaisema

Paukarlahti on Pohjois-Savon järvisseudun eteläosille tunnusomainen pienialaiselle järvenrannan savikolle syntynyt kylä. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Paukarlahti, 1995), jonka rajausta laajennetaan inventoinnin perusteella Reinikkalansaarelle ja Melaselle.

Rajauksen muutosehdotus 2020: Alueesta esitetään poistettavaksi maisema-alueen nykyistä rajausta ympäröivä talousmetsävyöhyke sekä Kuivastensaaren pohjoisranta sen itäpuolella aukeavine vesialueineen.

Maakunta	Pohjois-Savo
Kunta	Leppävirta
Maisemamaakunta	Itäinen Järvi-Suomi
Maisemaseutu	Pohjois-Savon järvisseutu
Pinta-ala	998 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 55 ha maatalousalueita: 121 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 428 ha rakennettuja alueita: 52 ha vesialueita: 342 ha

Luonnonpiirteet

Paukarlahden rantakylä on syntynyt Paukalahden rannan alavalle savi- ja hiesuvyöhykkeelle, jota ympäröivät Pohjois-Savon maisemalle tunnusomaiset loivamuotoiset metsäiset moreenimäet. Alueen kumpuilevassa maastossa on huomattavan paljon kallioalueita, joilla kiillegneissinen kallioperä näkyy useina kalliojaljastumina.

Vesistöillä on merkittävä rooli alueen maisemassa. Paukalahti on Leppävirran reittiin kuuluvasta Koiruksesta lähes irti kuroutunut pyöreä pieni lahti, jonka rannat ovat matalat ja ruovikkoiset. Maisema-alueen eteläosaa halkoo luode-kaakosuuntainen Pyöreisenpuro, joka laskee pitkään ja kapeaan Melasenlahteen. Kylän pohjoisosassa virtaa pieni Pauka-joki. Paukalahdella monipuolinen vesi- ja rantalinnusto.

Paukarlahden kylää ympäröivät metsät ovat pääasiassa kuusivaltaista tuoretta kangasta. Maaston notkelmista löytyy soistuvaa kangaskorpea. Piholla ja teiden varsilla kasvaa monimuotoista lehtipuustoa, sembramäntyjä ja lehtikuusia. Alueen edelleen käytössä olevat metsälaitumet ja hakamaat lisäävät kasvilajiston monimuotoisuutta.

Kulttuuripiirteet

Leppävirran reitin varrelta löydetty esihistoriallisen ajan muinaisjäännökset kertovat Paukarlahtea ympäröivän seudun pitkstä kulttuurihistoriasta. Paukarlahden pysyvä asutus syntyi 1500-luvulla, kun Koiruksen ranta-alueita ryhdyttiin kaskeamaan. Kylän kantatilat ovat vanhoja ja niistä on lohkottu pientiloja ja torppia. Vauraan karjatalouden pitkät perinteet näkyvät laajoina, maisemallisesti ja ekologisesti arvokkaina laitumina sekä suurina kivinavettoina. Paukarlahdessa monista edelleen käytössä olevista perinteisistä laidunmaista erityisen merkittävä on Melasenlahden pohjukassa sijaitseva kalliomännikköhaka.

Paukalahti edustaa harvarakenteista savolaista rantakylää, jonka talot sijaitsevat loitolla rantaviivasta. Alueen viljelykset jäävät pääasiassa asutuksen ja rannan väliin. Kylän vanha ydinalue sijoittuu Valtatie 5:n ja rannan väliselle alueelle, jossa perinteinen kylärakenne on säilynyt hyvin. Maisemaa hallitsevat kartanomainen Kivelänharjun tila sekä muutamat muut rakennusryhmät. Valtatien tuntumassa sekä kylän etelä- ja itäosassa on uudehkoa pientaloasutusta. Kylän rakenteessa hahmottuu 1700-luvulla rakennetun Kuopio–Juva-tien linjaus, jonka varrelle sijoittuu Suomen sodan aikainen taistelutanner.

Paukarlahden rakennuskanta vaihtelee kartanotyypisistä maalaisrakennuksista pika-asutusajan rakennuksiin ja 1980-luvun yksikerroksisiin puutaloihin. Edustavimpia rakennetun kulttuuriympäristön kohteita ovat kylän seurantalo 1910-luvulta, vanha kievarirakennus sekä Jussilan, Kivelänharjun ja Ristolän pihapiirit. Kylämaisemaa elävöittävät peltojen keskelle jäävät puustoiset kivirauniokasat sekä Kivelänharjun lehtikuusikuja.

Maisemakuva

Paukarlahden maisemassa yhdistyvät kumpuilevat peltomaat, kapeat viljelysten reunustamat poukammat sekä viljelyaukeaa rajaavat loivamuotoiset moreenimäet. Kylän ydinalue on osittain avointa ja osittain puoliavointa maatalousmaisemaa, jota laidunmaat elävöittävät. Viljelyalat ovat aiemmin muodostaneet laajan yhtenäisen kokonaisuuden asutuksen ja rannan väliin. 1950- ja 1960-luvuilla toteutettu Valtatie 5:n nykyinen linjaus on kuitenkin jakanut kylän kahtia. Koko kyläaukea avautuu vain muutamasta kohdasta.

Paukarlahden maisemaa luonnehtii edelleen aktiivinen maatalous, joka on päätoimista lähinnä kylän suurimmilla tiloilla. Kylänäkymiä hallitsevat vuraat tilakeskusten pihapiirit. Uudempien pientalojen ryhmä hahmottuu kylämaisemassa omana kokonaisuutenaan, joka jää hieman erilleen kylän perinteisestä ytimeästä. Näkymät kylästä järven suuntaan ovat lehtipuuston peittämät. Etelästä saavuttaessa Paukarlahden hautausmaa suurine petäjäineen on tärkeä maamerkki ja maisemaa hallitseva yksityiskohta.

Arviointi

Paukalahti on Pohjois-Savon järvisiidun eteläosien edustava pienialaiselle rantasavikolle syntynyt kylä, jonka elinkeinomaisema ja maisemarakenne ovat seudulle luonteenomaisia. Kylän maisema on pysynyt pääsääntöisesti ehyenä. Vuraat tilakeskukset laajoina peltoineen ja laitumineen luovat maisemaan avaruutta ja lajistollista monimuotoisuutta.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 2 kohdetta

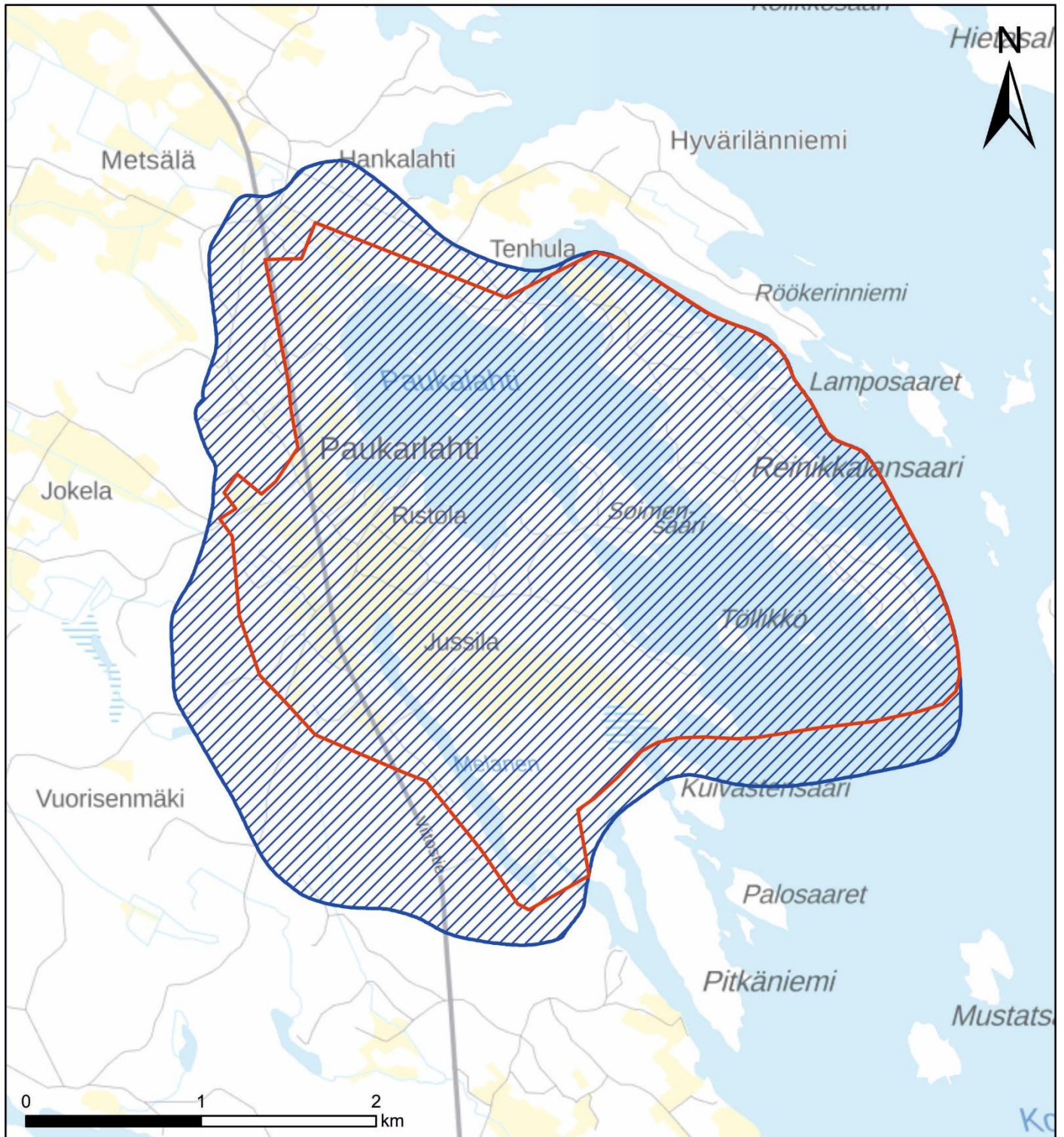
Arvokkaat perinnebiotoopit: Melasen haka; Jussilan hakasaarekkeet; Kuivastenniemen metsälaidun; Paukajoen varren laidun; Reinikkalanlammen metsälaidun



YSA Yksityismaiden suojelualueet: Jussilan metsät

Tiedot haettu 17.12.2019

79. Paukarlahden viljelymaisema Rajauksen supistusehdotus 2020

Kunta: Leppävirta
Maakunta: Pohjois-Savo



-  Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2020
-  Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2016

Arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin mukainen ehdotus © SYKE
Taustakartta © Karttakeskus Oy



Kuva: Mervi Koskinen

80. Puijon maisemat

Puijon selänne on Kuopion maisemaa hallitseva maamerkki ja tunnettu matkailukohde. Puijo on valtakunnallisesti arvokas maisemanähtävyys (Puijo, 1995).

Rajauksen muutosehdotus 2020: Rajausta esitetään tiivistettäväksi vesialueilla, Pihlajalaaksossa, Länsi-Puijolla, Savisaarella ja Neulaniemellä. Vastaavasti rajaukseen esitetään lisättäväksi osia Kattilalampien ympäristöstä Laivonsaarella.

Maakunta	Pohjois-Savo
Kunta	Kuopio
Maisemamaakunta	Itäinen Järvi-Suomi
Maisemaseutu	Pohjois-Savon järvisseutu
Pinta-ala	1 209 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 3 ha maatalousalueita: 39 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 755 ha rakennettuja alueita: 82 ha vesialueita: 330 ha

Luonnonpiirteet

Puijon graniittigneissinen ja kvartsiittinen selänne erottuu Kuopion maisemakuvassa ympäristöään selvästi korkeampana pinnanmuotona, jonka laki kohoaa lähes 150 metriä Kallaveden pinnan yläpuolelle. Harjanteen lakialue on ulottunut noin 11 600 vuotta sitten syntyneen Yoldiameren pinnalle ja säilynyt siksi huuhtoutumattomana. Yoldiameren muinaisranta on edelleen havaittavissa noin 140 metrin korkeudella (mpy) Puijon rinteellä. Puijon länsipuolella kohoavat Laivonsaaren eteläosaa halkova Laivonmäki sekä Neulamäki, joiden suhteellinen korkeus on noin 90–100 metriä. Laivonmäen pohjoisrinteillä, noin sadan metrin korkeudella merenpinnasta, on noin 7 000 vuotta sitten Suur-Saimaan rantaan syntynyt törmä.

Puijon ja Laivonmäen alue on moreenivaltaista kalliomaata, jonka maaperä on jäänyt monin paikoin kaupunkirakentamisen alle. Aluetta halkoo matala pohjois-eteläsuuntainen hiekkamuodostuma, joka sivuaa Puijon länsirintettä. Muodostuman yhteydessä on hieta- ja savialueita, joilla sijaitsevat muun muassa Niuvanniemen sairaala-alueen pellot ja niityt. Alueella on paljon kalliopaljastumia ja jyrkäniteitä.

Puijo on maakunnan merkittävimpiä luonnonsuojelukohteita, jonka kasvillisuus, linnusto ja metsiköt ovat arvokkaita. Puijon metsät ovat pääasiassa kuusivaltaisia lehtoja, mutta Kuopion keskustan puoleiselta rinteeltä löytyy myös vanhaa ja järeää kuusikkoa. Luonnonsuojellisesti merkittävimmät alueet sijoittuvat Puijon itärinteille Peipposenrinteelle, Antikkalanrinteeseen, Kokonmäen itärinteeseen ja Satulanotkoon. Laivonsaarella on arvokasta tuoreen kankaan kuusi-, mänty- ja havupuusekametsää sekä kuivan kankaan mäntyvaltaista metsää. Laivonmäen rinteillä on myös lajistoltaan monipuolisia lehtoja.

Kulttuuripiirteet

Puijoo on viljelty muinoin kaskeamalla, mutta kaskikaudesta ei ole säilynyt merkkejä alueen luonnossa. Kaskitalouden jäljet näkyvät lähinnä satunnaisina kaskiraunioina ja nauriskuoppina Puijon rinteillä. Alueen aikoinaan omistaneen Kuopion maaseurakunnan suurpappilan pellot ovat ulottuneet Peipposenrinteen eteläosaan saakka, ja yksi vanha peltolohko erottuu edelleen Peipposenrinteen maisemassa. Pappilan peltoja ja niittyjä on sijainnut myös Ison Valkeisen rannalla ja Pihlajaharjun notkoissa. Puijolla on ollut aikoinaan muutamia torpparitiloja, joista Konttilan torpan pihapiiri on kunnostettu matkailukäyttöön. Konttilan tilan parisataavuotinen laidunnus ja niittyviljely ovat synnyttäneet alueelle monimuotoisen perinnebiotoopin, jota hoidetaan edelleen.

Puijo on Suomen vanhimpia ja tunnetuimpia maisema- ja luontomatkailukohteita, joka vakiinnutti asemansa 1800-luvun kuluessa. Puijon laelle rakennettiin ensimmäinen puinen näkötorni vuonna 1856 ja korkeampi tiilitorni vuonna 1906. Nykyinen 75 metriä korkea torni rakennettiin vuonna 1963. Puijo on nykyisin tunnettu hiihtourheilukeskus ja tärkeä virkistysalue. Sen rinteillä kulkee monipuolinen ulkoilureitistö. Puijon selänteellä on myös laskettelu- ja golftoimintaa.

Puijon länsipuolella Kallaveden rannalla sijaitsee Niuvanniemen rakennushistoriallisesti arvokas sairaala-alue. Vuonna 1885 käyttöön otetun mielisairaalan hoitomenetelmiin on kuulunut potilaiden osallistaminen viljelyyn ja puutarhanhoitoon. Sairaala on ollut lähes omavarainen tuotantoyksikkö, jonka maatilakeskus vanhoine tuparakennuksineen, talousrakennuksineen ja tuulimyllyineen sijaitsee sairaalalle johtavan tien varrella noin puolen kilometrin päässä sairaalapihasta. Aktiivinen maanviljely on synnyttänyt sairaalan yhteyteen laajan pelto- ja niittyalueen, joka muodostaa huomattavan maisemallisen kokonaisuuden. Puijon maisemanähtävyyden muut viljely- ja puutarha-alat ovat vähäisiä. Niistä merkittävin on kaupungin puutarha Savisaarella.

Kuopion kaupunkiin kuuluvat taajama-alueet ympäröivät Puijooa joka suunnassa. Vuonna 1775 perustetun kaupungin vanha ydin sijaitsee Puijon eteläpuolella, vajaan kilometrin päässä Puijon rinteistä, mutta kaupungin asutus on hiljalleen levinnyt Puijonlaaksoon, Puijon länsi- ja itärinteiden tuntumaan sekä Puijooa vastapäätä sijaitsevan Neulamäen laelle. Puijooa sivuaa etelä- ja itäpuolitse Valtatie 5, jonka sillat halkovat Puijon koillispuolen vesistömaisemaa. Laivonsaaren rannassa on uudehkoa vapaa-ajan asutusta.

Maisemakuva

Puijon selänne näkyy Kuopiota lähestyttäessä maamerkinä jopa kymmenien kilometrien päähän. Kuusivaltaisen mäen siluettista pistävät esiin torni ja hyppyrimäen yläosa. Puijon rinnemaisemaa luonnehtii sankka puusto, joka on valtaosin vanhaa kuusikkoa. 1800-luvulla Puijon lakialue on ollut kaskeamisen ansiosta avara, mutta nykyisin se on metsäinen ja sulkeutunut Konttilan perinnetilan alueita lukuun ottamatta.

Puijolta aukeava, taivaanrantaan saakka kumpuileva järvi- ja metsämaisema on yksi kuvatuimpia suomalaisia sisävesinäkymiä. Sen olennainen elementti on rakentamattomana säilynyt Laivonmäki. Kuopion kaupunkialue luo Puijolta aukeaviin näkymiin urbaanin leiman, vaikka kaupungin asutus on keskittynyt pääasiassa alaville alueille ja mäkien

alarinteille. Puijon länsipuolella sijaitsevan Niuvanniemen sairaala-alueen pellot, niityt ja puutarha muodostavat arvokkaan yksittäisen maisemakokonaisuuden Kallaveden rannalle.

Arviointi

Puijo on tunnettu maisemanähtävyys, joka on torneineen Kuopion maamerkki. Puijon arvot perustuvat sen kulttuurihistoriaan, mäeltä aukeaviin järvi- ja kaupunkinäkyymiin sekä huomattaviin luonto- ja virkistysarvoihin. Alueella on joitakin kaskitaloudesta sekä vanhasta maataloudesta kertovia kohteita. Puijon länsipuolella kohoava luonnonarvoiltaan ja geologiaaltaan arvokas Laivonmäki on olennainen osa Puijolta avautuvaa maisemakuvaa.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 2 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Niuvanniemen sairaala

Arvokkaat perinnebiotoopit: Konttilan niitty

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Puijo 1; Puijo 2; Puijo 3; Kattilalammit; Luontolahjani satavuotiaalle Puijo, Suomi 100

LHO Lehtojensuojeluohjelma: Hepokallion lehto; Puijon lehdot

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Laivonsaari; Puijo

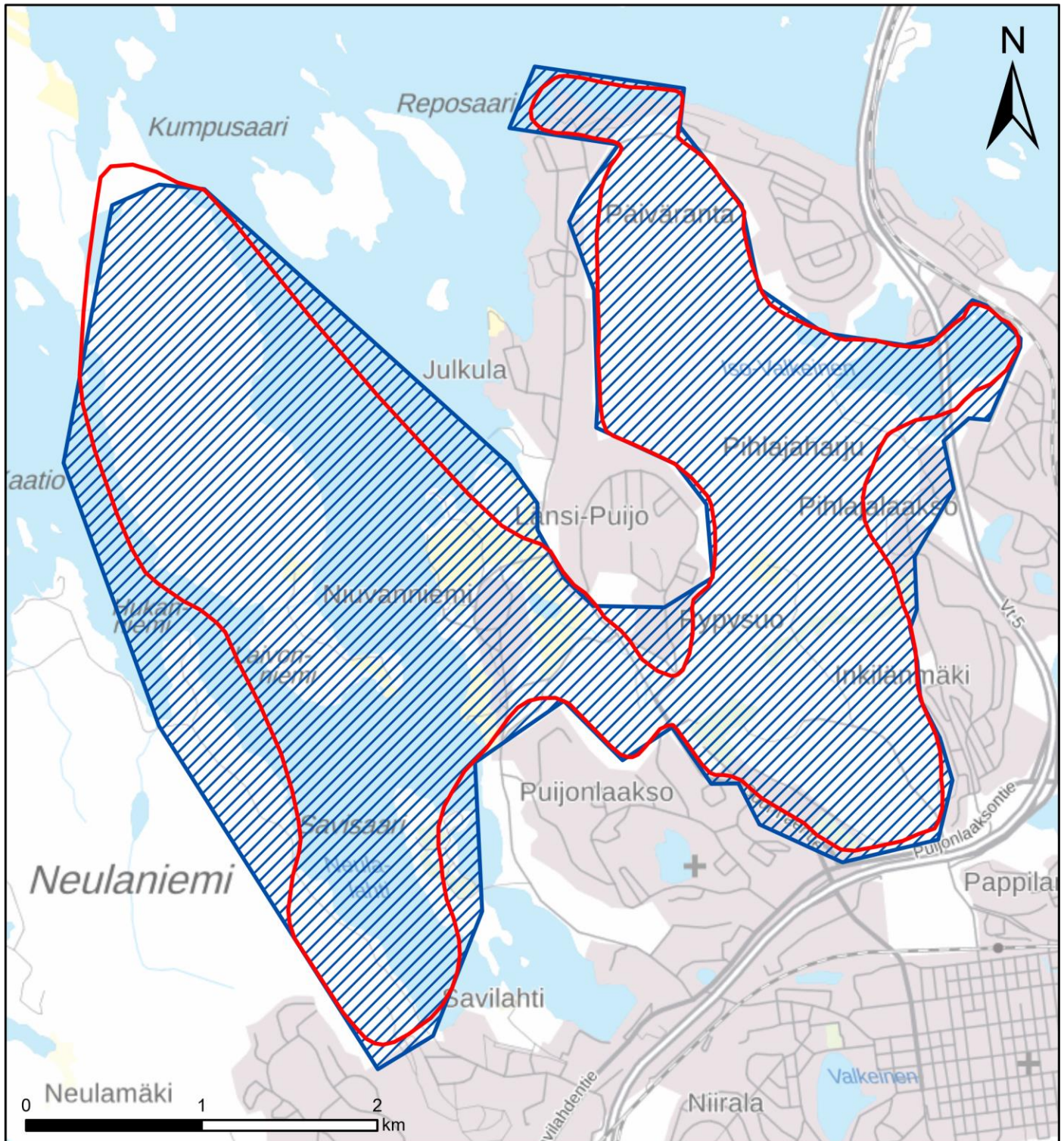
Tiedot haettu 17.12.2019



80. Puijon maisemat

Rajauksen laajennus- ja supistusehdotus 2020

Kunta: Kuopio

Maakunta: Pohjois-Savo



-  Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2020
-  Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2016

Arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin mukainen ehdotus © SYKE
Taustakartta © Karttakeskus Oy



Kuva: Tapio Heikkilä

81. Maaninkajärven ja Onkiveden kulttuurimaisemat

Maaninkajärven ja Onkiveden kulttuurimaisemat edustavat monipuolisesti lisalmen reitin viljelyalueelle tyypillisiä maisemia. Maisema-alueeseen sisältyvät Maaninkajärven kulttuurimaisemien ja Väisälänmäen valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (Maaninkajärven kulttuurimaisemat; Väisälänmäki, 1995). Päivitysinventoinnissa rajaukseen on lisätty näitä alueita yhdistävä Viannan seutu sekä alueita Maaninkajärven itä- ja kaakkoispuolelta.

Rajauksen muutosehdotus 2020: Alueeseen esitetään lisättäväksi Martikkalan kylän eteläosia, Niemenmäkeä ja Sikomäkeä. Lisäksi aluetta laajennetaan Ulmansaaren, Liponsaaren ja Akkalansaaren muodostamalla järvimaisemakokonaisuudella.

Maakunta	Pohjois-Savo
Kunta	Iisalmi, Kuopio, Lapinlahti, Pielavesi, Siilinjärvi
Maisemamaakunta	Itäinen Järvi-Suomi
Maisemaseutu	Pohjois-Savon järvisseutu
Pinta-ala	32 138 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 1 057 ha maatalousalueita: 6 405 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 15 452 ha rakennettuja alueita: 1 336 ha vesialueita: 7 888 ha

Luonnonpiirteet

Maaninkajärven ja Onkiveden rannoille syntyneet viljelyaukeat ovat Pohjois-Savon mittakaavassa poikkeuksellisen laajoja. Peltoalat on raivattu viljaille, loivasti vesistöön viettäville savi- ja hietamaille, joita reunustaa kumpuileva moreenimaasto. Alueen eteläosissa maisemakuva on paikoin jopa alava, mutta pohjoisessa maaston suhteelliset korkeuserot kasvavat ja moreenimaasto muuttuu jyrkkäpiirteisemmäksi. Onkiveden länsirannalla maisemaa hallitsee yli 120 metriä järvenpinnan yläpuolelle kohoava Väisälänmäki, jonka lakialueen hedelmällistä maaperää ja edullista ilmastoa on hyödynnetty jo varhain maanviljelyssä. Maisema-alueita luonnehtivat myös katkonaiset harjujaksot. Hiekka- ja sora muodostumia on esimerkiksi Väisälänmäen pohjoispuolella, Maaninkajärven Ruskalansaassa sekä Maaningan kirkonkylän ja Siilinjärven välillä. Harjuista on otettu paikoin runsaasti maa-ainesta.

Alueen kallioperä on erittäin rikkonainen, ja sitä luonnehtivat monet murrekset, siirrokset ja hirtovyöhykkeet. Kallioperässä on useita kivilajeja, kuten gneissejä, tonaliittia, dioriittia, amfiboliittia, graniittia ja gabroa. Kallioperän muodot ovat luoneet pohjan alueen vesistömaisemalle. Maisema-alueen vesistöt kuuluvat Vuoksen päävesistöalueen Iisalmen reittiin, jolle on tyypillistä kapeiden selkävesien, saarien ja niemien vuorottelu. Järvien rannat ovat pääsääntöisesti matalia ja linnustollisesti rikkaita. Alueen suurimmat järvet ovat ruskeavetinen ja maatalouden kuormittama Onkivesi sekä luode-kaakkosuuntaiseen kallioperän murtumaan syntynyt Maaninkajärvi.

Maisemarakenteeltaan poikkeuksellinen kohde on Tuovilanlahden kapea rotkojärvi, joka yhdistyy luoteessa Maaninkajärveen. Samassa kallioperän repeämävyöhykkeessä on myös Suomen korkein vesiputous, Korkeakoski, jonka vesi juoksee kapeaan kuusikkolaaksoon lähes 40 metrin korkeudesta. Korkeakosken juurella sijaitsevassa laaksossa on poikkeuksellinen pienilmasto, jossa yhdistyvät viileä ja kostea laaksoilmasto sekä paahteille alttiiden ylärinteiden kuiva ilmasto. Laakson pohjalla ja kanjonin rinteillä kasvaa paljon arvokasta lehtokasvillisuutta. Pudotuksen ympärillä näkyy myös miljoonia vuosia sitten syntyneen murreksen reunalinja. Korkeakosken tuntumassa, runsaan kilometrin päässä Tuovilanlahden kylästä, on maanjäristyksessä syntynyt rakoluola, Pirunpesä.

Maisema-alueen vallitseva metsätyyppi on tuore kuusikangas, joka muuttuu paikoitellen lehtomaiseksi kankaaksi. Edustavia lehtomaisia kankaita on muun muassa Väisälänmäen ylärinteillä. Lisäksi harjualueilla kasvaa kuivahkoa mänty-metsää. Monet alueen matalista ruovikkoisista lahdista ja pienistä järvistä ovat arvokkaita lintuvesiä.

Kulttuuripiirteet

Iisalmen vesireitti ja harjut ovat olleet kulkureittejä jo esihistoriallisella ajalla. Alueelta onkin löytynyt lukuisia muinaisjäännöksiä, kuten pyyntikuoppia ja kiviraunioita. Vesistöt ja viljavat savikkoalueet ovat houkutteleet alueelle asutusta jo varhain, ja alue on Pohjois-Savon vanhinta pysyvästi asuttua aluetta. Maaningan Tavinsalmelle perustettiin vuonna 1543 hallinnon ja veronkannon tarpeisiin kuninkaankartano, jonka hallintoalue kattoi lähes koko nykyisen Pohjois-Savon. Kartanon tarkkaa sijaintia ei ole pystytty selvittämään. Alueen varhainen maanviljely on tukeutunut kaskitalouteen, jonka peruja on esimerkiksi Väisälänmäen puoliavoin kulttuurimaisema. Väisälänmäen arvokkaita perinnebiotooppeja hoidetaan aktiivisesti.

Maaninkajärven ja Onkiveden ranta-alueiden maatalous on aktiivista ja monipuolista. Seutu on Pohjois-Savon vakainta viljelyaluetta ja siellä on suuria karjatiloja tuotantorakennuksineen. Pienkarjatalouden luomat perinteiset laitumet ovat sen sijaan katoamassa maisemasta. Maisema-alueen yleisin asutustyyppi on hajarakenteinen ranta-asutus, jossa tilakeskukset ovat näkymäyhteyksien päässä toisistaan. Paikoitellen tienvarsimaisemaa luonnehtivat myös asumattomat metsäiset taipaleet. Tiiviimpinä asutustihentyminä alueella erottuvat Maaninkajärven rannassa sijaitseva Maaningan kirkonkylä sekä Tuovilanlahden kylä.

Alueella sijaitsee useita historiallisesti arvokkaita ja edustavia rakennettuja kulttuuriympäristöjä, kuten savolaisesta hakylä- ja mäki kyläasutuksesta kertovat Väisälänmäen, Leppälahden ja Kuivaniemen kylät sekä vesiliikenteen ja maantien risteyskohtaan syntynyt Tuovilanlahti. Vesiliikenteen pitkää historiaa alueella ilmentävät järviä yhdistävät Nerkoon, Viannan, Ahkiolahden ja Ruokovirran kanavat, joiden kautta kulkee vesireitti Kuopiosta Iisalmele. 1800-luvulla rakennetuissa kanavissa on jäljellä alkuperäisiä rakenteita, ja kanavaympäristöt vanhoine virkarakennuksineen ja puistoineen ovat tasapainoisia maisemakokonaisuuksia. Viannan koski patoineen on myös maisemallisesti arvokas kohde.

Muita maiseman ja paikallishistorian kannalta merkittäviä rakennetun kulttuuriympäristön kohteita ovat Viannankosken myllyt, Maaningan vanha hautausmaa sekä Pihtisalmen sahan ja tiilitehtaan asuinalue. Alueen matkailukohteista merkittävimpiä ovat Korkeakoski ja Väisälänmäki. Korkeakosken ja Tuovilanlahden maisemia ovat tehneet tunnetuiksi muun muassa Zacharias Topelius ja Into Konrad Inha. Väisälänmäen maisemia on puolestaan ikuistettu muun muassa Eero Järnefeltin teoksiin *Isäntä ja rengit* (1893) sekä *Kaskenraivaajat (Raatajat rahanalaiset)*, 1893). Myös Lapinlahdella syntyneet Pekka ja Antti Halonen ovat kuvanneet Väisälänmäkeä useissa teoksissaan. Väisälänmäkeä kiertää kaskikulttuuria ja alueen historiallisen maatalousmaiseman syntyä esittelevä polku. Myös Korkeakosken kanjonimaisemiin pääsee tutustumaan luontopolkua pitkin.

Maisemakuva

Maaninkajärven ja Onkiveden kulttuurimaisemien viljelyalat ovat pohjoissavolaisittain poikkeuksellisen laajoja ja avoimia. Alue on vahvaa, perinteistä maatalousaluetta, joka on pysynyt elinvoimaisena ja jonka historialliset kulttuurikerrokset näkyvät monipuolisesti maisemassa. Maaninkajärven rantoja reunustavat edustavat, rantaan viettävät peltoalat tasaisesti sijoittuneine tilakeskuksineen. Järven pohjoispuolella, Viannassa, viljelyaukeat saavat lakeusmaisia piirteitä. Onkiveden ympärillä maatalousmaisema on sirpaleisempaa, mutta paikoin peltoalat levittäytyvät järven rannoille hyvin laajoina. Maiseman kiintopisteistä hallitsevin on Väisälänmäki, joka näkyy hyvin etenkin Valtatie 5:n suunnasta saavuttaessa. Lapinlahdelta Väisälänmäen suuntaan kulkevalta maantieltä aukeaa myös viehättäviä järvinäkymiä.

Alueen yhtenäinen rakennuskanta, vanhat pihapiirit, kumpuilevat rinneviljelykset, niityt ja laidunmetsiköt muodostavat eheän ja tasapainoisen kokonaisuuden. Lähi- ja kaukonäkymät ovat monivivahteisia, ja niihin liittyy lähes aina vesielementti. Mäenrinteillä maisemakuva on sulkeutuneempaa ja metsäisempää. Maisema-alueen maantiet kulkevat maastonmuotoja mukailleen ranta-alueiden tuntumassa. Niiltä aukeaa vivahteikkaita ja vaihtelevia näkymiä moneen suuntaan. Vaihtelua maisemaan tuovat myös kanavamiljööt sekä muusta asutuksesta poikkeavat Tuovilanlahden kylä ja Maaningan kirkonkylä.

Arviointi

Maaninkajärven ja Onkiveden kulttuurimaisemat edustavat Pohjois-Savon mittakaavassa poikkeuksellisen vanhaa ja vaurasta viljelymaisemaa, johon liittyy runsaasti luontoarvoja. Maiseman olennaisimpia arvotekijöitä ovat elinvoimaisen maatalouden ansiosta avoimina säilyneet peltoalat järvinäkymineen sekä alueen tasapainoinen asutusrakenne. Alueen kylät edustavat niin ranta-alueiden hajakyläasutusta, mäkikyläasutusta kuin vesiliikenteen synnyttämää kyläasutustakin. Tuovilanlahden ympäristö luontokohteineen sekä yhdeksi Suomen 27 kansallismaisemasta valittu Väisälänmäki ovat maisemallisesti poikkeuksellisen edustavia kohteita.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 42 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Tuovilanlahden kylä; Väisälänmäen kylä; Leppälahden ja Kuivaniemen kylät; lisaalmen reitin kanavat

Arvokkaat perinnebiotoopit: Ala-Puurulan laitumet; Ylä-Puurulan metsälaitumet; Väisälänmäen katajaketo; Patajärven rantalaidun; Tervarannan laitumet; Tavinjärven lammaslaidun; Pirttilahden rantalaitumet; Teeriniemen metsälaidun

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Korkeakoski 1; Korkeakoski 2; Korkeakoski 3; Korkeakoski 4; Korkeakoski 5; Patalahti-Patajärvi 1; Patalahti-Patajärvi 2; Patalahti-Patajärvi 3; Patalahti-Patajärvi 4; Patalahti-Patajärvi 5; Patalahti-Patajärvi 6; Patalahti-Patajärvi 7; Patalahti-Patajärvi 8; Patalahti-Patajärvi 9; Patalahti-Patajärvi 10; Patalahti-Patajärvi 11; Patalahti-Patajärvi 12; Patalahti-Patajärvi 13; Patalahti-Patajärvi 14; Patalahti-Patajärvi 15; Patalahti-Patajärvi 16; Patalahti-Patajärvi 17; Patalahti-Patajärvi 18; Patalahti-Patajärvi 19; Patalahti-Patajärvi 20; Patalahti-Patajärvi 21; Patalahti-Patajärvi 22; Patalahti-Patajärvi 23; Patalahti-Patajärvi 24; Patalahti-Patajärvi 25; Patalahti-Patajärvi 26; Lapinjärvet 1; Lapinjärvet 2; Lapinjärvet 3; Lapinjärvet 4; Lapinjärvet 5; Havukkavuori; Havukkavuori 2; Havukkavuori 3; Vanhamäen rantametsä; Kolosaari

HSO Harjijensuojeluohjelma: Repomäki

LVO Lintuvesiensuojeluohjelma: Patajärvi ja Patalahti; Lapinjärvet

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Maaningan lintuvedet

KAO Arvokkaat kallioalueet: Tuovilanlahden kalliot

TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Keskisaaren rantakerrostumat

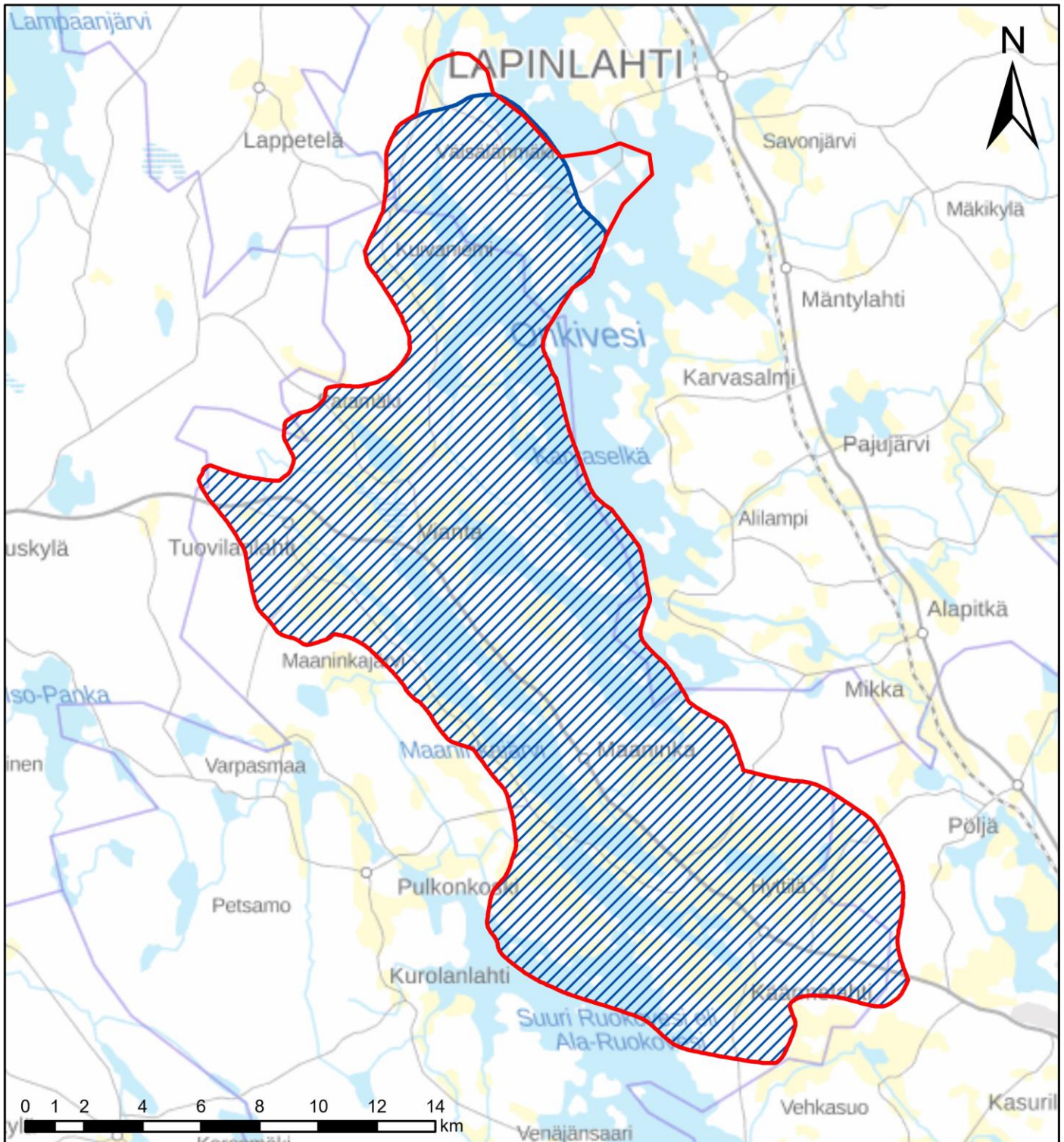
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Korkeakoski; Valkeinen; Patalahti-Patajärvi; Maaningan lintujärvet



Tiedot haettu 17.12.2019

81. Maaninkajärven ja Onkiveden kulttuurimaisemat

Rajauksen laajennusehdotus 2020

Kunta: Iisalmi, Kuopio, Lapinlahti, Pielavesi, Siilinjärvi
Maakunta: Pohjois-Savo



-  Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2020
-  Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2016

Arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin mukainen ehdotus © SYKE
Taustakartta © Karttakeskus Oy



Kuva: Hannu Tikkanen

129. Rahjan saaristomaisemat

Rahjan saaristo on yksi Pohjois-Pohjanmaan harvoista laajahkoista saaristoalueista ja Perämeren rannikon eteläosan arvokkain luonnonsuojelukohde. Se muodostaa arvokkaan kalastus- ja saaristokulttuurikonaisuuden, jonka maisemia leimaavat maankohoamisen synnyttämät luontotyypit. Alue on maakunnallisesti arvokas maisema-alue, jota esitetään valtakunnallisesti arvokkaaksi.

Rajauksen muutosehdotus 2020: Alueesta esitetään poistettavaksi Kalajoen hiekkasärkkien alue, Kallankarit sekä näiden väliin jäävä vesialue.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Kalajoki
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Keski-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko
Pinta-ala	10 912 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 288 ha maatalousalueita: 314 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 2 498 ha rakennettuja alueita: 354 ha vesialueita: 7 458 ha

Luonnonpiirteet

Rahjan saaristo sijaitsee Siiponjokisuun länsipuolella. Alueen kallioperä on itä-länsisuuntaisen kiillegneissiesiintymän halkomaa granodioriittia, joka on suurilta osin lajittuneen aineksen peitossa. Rahjan saaristossa kallioperä on huuhtoutunut paikoitellen esille ohuen moreenipatjan alta. Kalajoen hiekkasärkkien dyynialue sijaitsee alueen välittömässä tuntumassa, ja alueen itäreunassa, Kirkkomaanmetsässä, on metsittyneitä dyyni- ja rantavallimuodostumia.

Maisema-alueita halkova Siiponjoki on toinen Kalajoen vesistön mereen laskevista uomista. Siiponjoki haarautuu erilleen Kalajokeen virtaavasta Vääräjoesta Typön kylän kohdalla maisema-alueen itäpuolella ja virtaa laajojen kankaiden läpi voimakkaasti meanderoiden. Jokuoma on paikoin syvä ja komeiden hiekkatörmien reunustama, ja joen suulle on kasautunut edustava suisto. Joen tuntumassa on hiekkapitoiseen maaperään uurtuneita vanhoja uomapainanteita ja makkarajärviä.

Maa kohoaa Kalajoen rannikolla noin yhdeksän millimetrin vuosivauhdilla, ja alueella esiintyy kaikkia maankohoamisrannikolle tunnusomaisia luontotyyppisiä. Maisema-alueen meriluonto vaihtelee pienistä saarista kluuvijärviin ja fladoihin. Rahjan saaristossa on nähtävissä täydellinen maankohoamisrannikon luontotyyppien sukkessiosarja. Saaristossa on runsaasti lähes luonnontilaisia loivia ranta-alueita, joiden rantavyöhykkeet ovat laajoja ja kasvistoltaan arvokkaita.

Maisemallisesti merkittävimpiä kohteita ovat vesistöön rajautuvat kallioalueet, korkeat lohkariekkorannat, suojaisat jyrkkärantaiset poukammat, saaristokoivikot sekä kivikkoiset rantaniityt perinnebiotooppeineen. Metsät ovat valtaosin karuja kuusikoita ja kalliomänniköitä. Suurimmilla saarilla kasvaa kitukasvuisia kalliomänniköitä, joita reunustavat laajat pirunpellot ja avosuot. Alueen uhanalaiset merenrantakasvit ovat laidunnuksesta hyötyviä. Rahjan saarilla on melko rikas ranta- ja vesilinnusto, johon kuuluu matalakasvuisilla rantaniityillä viihtyviä lajeja. Lisäksi alue on tärkeä muuttolintujen levähdys- ja ruokailualue.

Kulttuuripiirteet

Rahjan saariston korkeimmat kohdat ovat paljastuneet luodoiksi ja pieniksi saariksi vasta rautakauden loppupuolella noin 700-luvulla. Saariston kalastushistoria ulottuu 1200-luvulle, jolloin sinne syntyi pysyviä kalastustukikohtia. Rahjan suurimmille saarille muodostui vakituista asutusta 1700-luvulla, jolloin saariin perustettiin pieniä torppia ja merestä paljastuneita lieju- ja sedimenttipohjaisia lahtia alettiin viljellä. Kallioista ja vaikeakulkuista saaristoa on hyödynnetty myös lampaiden ja hevosten laidunnukseen sekä pienimuotoiseen heinä- ja metsätalouteen.

Rahja oli aina 1900-luvulle saakka merkittävää kalastus- ja hylkeenpyyntialuetta, jossa on edelleen jäljellä ”tomtnin-geja”, muinaisia kalastustukikohtia. Alueelta on löydetty jonkin verran kalastuselinkeinosta ja saariston muusta käytöstä kertovia historiallisia muinaisjäännöksiä, kuten pyyntitukikohtia, kuoppia, kivirakenteita, rökkiöitä, puolustusvarustuksia ja aluksen hylky. Rahjan Pappilankarin, Isorannan, Roukalan kylän, Kapellinrannan ja Kapellinkankaan perinnebiotoopit kertovat alueen pienimuotoisesta maa- ja karjatalouskäytöstä. Perinnebioppien ohella perinteinen saaristolaiskulttuuri on synnyttänyt idyllisiä kalastajakylä, joiden vanhimmat rakennukset ovat yli satavuotiaita. Alueen nykyinen maatalous on keskittynyt Siipon, Siirosen, Rahjan ja Roukalan kyliin. Rahjassa on myös jonkin verran pien-teollisuutta ja maatilamatkailupalveluita.

Rahjalla on pitkä historia satamapaikkana. Nykyisen sataman tienoilla sijainneeseen Mansikkaniemeen perustettiin vuonna 1873 telakka, ja viisi vuotta myöhemmin Kalajoen kunta ehdotti paikkaa syväsatamaksi. Rahjan nykyisen sataman rakennustyöt aloitettiin 1960-luvulla. Satama on tällä hetkellä Pohjois-Suomen tärkein ja Suomen kuudenneksi suurin puutavaran vientisatama. Rahjan satamahistoriasta kertovat vanhan satamapaikan rappeutuvat kivi- ja hirsirakenteiset laiturit, möljät. Maisema-alue rajautuu koillisessa Kalajoen hiekkasärkkien mittavaan matkailu- ja loma-asutusalueeseen.

Maisemakuva

Rahjan saaristo on yksi Pohjois-Pohjanmaan harvoista laajahkoista saaristoalueista. Se muodostaa arvokkaan kalastus- ja saaristokulttuurikokonaisuuden, jonka maisemia leimaavat maankohoamisen synnyttämät luontotyypit. Perinteisen saaristolaiskulttuurin jäljet näkyvät Rahjan saaristossa perinnebiotooppeina ja vanhoina kalastajakylinä.

Rantavallit ja hiekkatörmät ovat paikoin korkeita. Maisemaa luonnehtivat korkeilta rantatörmiltä merelle sekä Kalajoen hiekkasärkille avautuvat laajat avoimet näkymät. Rahjan saaristo on luontotyypeiltään vyöhykkeinen maisemakokonaisuus, jossa vaihtelevat matalasti kumpuilevat kallioiset saaret, umpeen kasvavat lahdekkeet sekä monipuolinen saaristokasvillisuus.

Arviointi

Rahjan saaristo on edustava ja monipuolinen maankohoamisrannikon saaristokohde. Alueen hyvin säilynyt ja vyöhykkeinen saaristoluento muodostaa arvokkaan kokonaisuuden Siiponjoen uoman sekä sitä reunustavien kulutus- ja kasautumismuotojen kanssa. Maisemaa rikastavat perinteisestä saaristolaiskulttuurista kertovat piirteet, kuten vanhat kalastusamat, kalastajakylät ja perinnebiotoopit.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 16 kohdetta

RKY-kohteet: Pohjanmaan rantatie

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Mustilanniemi 1; Mustilanniemi 2; Mustilanniemi 4; Rahjan saaristo 1 (Myllymäki); Rahjan saaristo 2 (Kuusikko); Rahjan saaristo 3 (Pihlajaranta); Rahjan saaristo 4 (Herranpaikka); Rahjan saaristo 5 (Alatalo); Rahjan saaristo 6 (Himanka); Rahjan saaristo 7 (Ohla, Raitala); Rahjan saaristo 8; Rahjan saaristo 9 (Mattila); Rahjan saaristo 10 (Siiljakallio); Rahjan saaristo 11 (Yhteinen vesialue); Rahjan saaristo 12 (Puistola); Rahjan saaristo 13; Rahjan saaristo 14 (Saunametsä); Rahjan saaristo 15; Rahjan saaristo 16; Rahjan saaristo 17; Rahjan saaristo 18; Rahjan saaristo 23; Siiponjoen lehdot; Siiponjoki; Siiponjoen luonnonsuojelualue; Siiponniemen luonnonsuojelualue; Joensuun luonnonsuojelualue; Röllimetsän luonnonsuojelualue; Ruonalan luonnonsuojelualue; Niemen luonnonsuojelualue; Tyynelän luonnonsuojelualue; Kanniston luonnonsuojelualue; Hakon luonnonsuojelualue; Kallioperän luonnonsuojelualue; Kuuselan luonnonsuojelualue; Isosuon luonnonsuojelualue; Vainion luonnonsuojelualue; Kupparin luonnonsuojelualue; Laumakarin luonnonsuojelualue; Rahjan luonnonsuojelualue; Rahjankylän luonnonsuojelualue; Mäntyranan luonnonsuojelualue; Pappilankarin luonnonsuojelualue; Lehtihaan luonnonsuojelualue; Keski-Siipolan luonnonsuojelualue; Pleunan luonnonsuojelualue; Saunakarvon luonnonsuojelualue; Pihlavan luonnonsuojelualue; Ylängön luonnonsuojelualue; Vareskarvon luonnonsuojelualue; Hietalan luonnonsuojelualue; Leppärannan luonnonsuojelualue; Syökovan luonnonsuojelualue; Holsti; Ottola; Vääränkarinperukan luonnonsuojelualue; Vääräinmutkanlehdon luonnonsuojelualue; Edvart

KOS Koskiensuojelulla suojellut vesistöt: Siiponjoki

HSO Harjunsuojeluohjelma: Muhoksen eroosiolaakso

LHO Lehtojensuojeluohjelma: Pyhäkosken lehdot

TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Viitapakat; Kirkkomaanmetsä; Hietakaarat

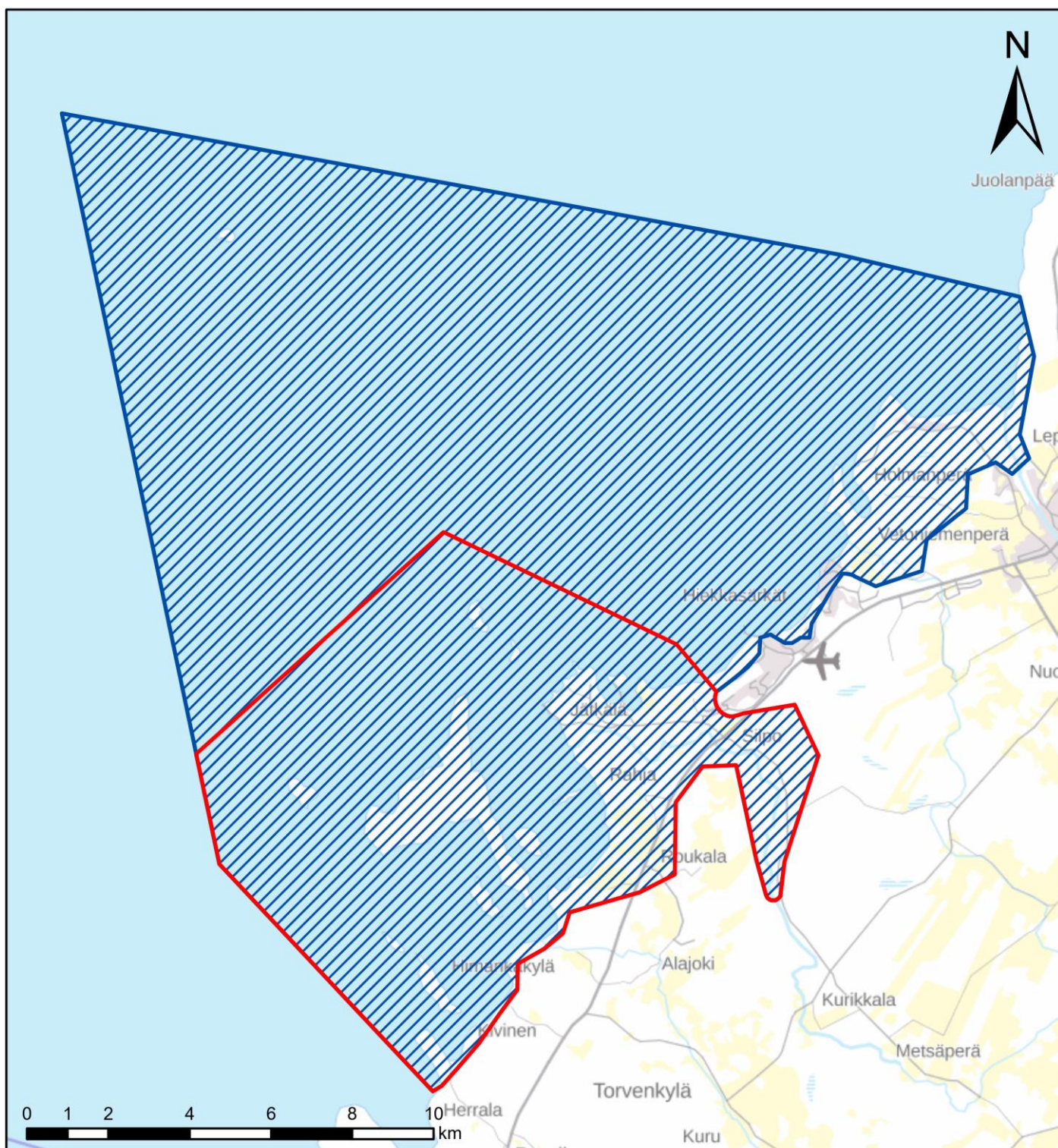
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Rahjan Saaristo; Siiponjoki



Tiedot haettu 17.12.2019

129. Rahjan saaristomaisemat Rajauksen supistusehdotus 2020

Kunta: Kalajoki

Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa



-  Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2020
-  Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2016

Arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin mukainen ehdotus © SYKE
Taustakartta © Karttakeskus Oy



Kuva: Kalle Hellström

133. Oulujokilaakson kulttuurimaisemat

Oulujokilaakson kulttuurimaisemat edustavat Oulujokivarren elinvoimaista maaseutua, jonka maisemia on muokannut maaseutuelinkeinojen ohella Oulujoen voimalaitoskäyttö. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Oulujoen laakso, 1995), jonka rajausta on päivitysinventoinnissa laajennettu jokilaaksoa ympäröivien selänteiden lakialueilla.

Rajauksen muutosehdotus 2020: Aluetta esitetään jatkettavaksi luoteessa Turkansaarelle saakka nykyisen maisema-alueajauksen mukaisesti.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Muhos, Oulu, Tyrnävä
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Pohjois-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko
Pinta-ala	15 580 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 46 ha maatalousalueita: 6 225 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 6 943 ha rakennettuja alueita: 1 599 ha vesialueita: 767 ha

Luonnonpiirteet

Oulujoen kulttuurimaisemat ovat edustavia Pohjois-Pohjanmaan jokilaaksomaisemia, joita luonnehtivat laajahkot yhtenäiset viljelytasangot sekä laakeasti kumpuilevat suopainanteiset metsäalueet. Alueen kallioperä on pääasiassa graniittia. Muhoksen keskustaajaman koillis- ja itäpuolelta alkava niin kutsuttu Muhos-muodostuma ulottuu yhtenäisenä 5–10 kilometriä leveänä alueena kohti Liminganlahtea ja aina Hailuodon länsipuolelle asti. Savi-, siltti- ja hiekkakivestä koostuva muodostuma on yleisesti ottaen 500–1000 metriä syvä. Paikoin kallioperässä on myös konglomeraattia, ja Muhoksen Pyhäkosken länsipuolella sijaitsee Kieksin konglomeraattipaljastuma. Oulujokilaakso on osa UNESCO:n IGGP-ohjelmaan kuuluvaa, geologisesti ainutlaatuisiksi määriteltyä Rokua Geopark -aluetta.

Vielä ajanlaskun alun tienoilla Perämeren rantaviiva noudatteli alueella nykyistä 20 metrin korkeuskäyrää ja jokilaakso oli suurilta osin veden peitossa. Rantaviiva pysytteli Pyhäkosken tienoilla noin 1 500 vuoden ajan, jolloin nykyisen Muhoksen taajaman tienoille muodostui laaja suisto. Karkeudeltaan vaihtelevan hiedan täyttämää Oulujokilaaksoa reunustavat laakson molemmilla reunoilla matalahkot moreeni- ja kalliieselänteet.

Oulujoki on jyrkkärantainen ja rehevä joki, joka saa alkunsa Oulujärvestä. Joen laajaan vesistöalueeseen kuuluu lähes koko Kainuu. Oulujoki on valjastettu energiatalouden tarpeisiin, ja sen varrella on kaikkiaan kahdeksan voimalaa. Maisema-alueella joki virtaa suhteellisen leveässä uomassa intensiivisesti viljeltyjen savi- ja hieta-alueiden läpi. Montan voimalan molemmin puolin joki levenee laajahkoiksi altaiksi, Montanlammeksi ja Muhoslammeksi. Muhoksen taajaman kohdalla Oulujokeen laskee kapea, korkeiden töyräiden reunustamana mutkitteleva Muhosjoki. Montan voimalan tuntumassa sijaitsevaa vanhaa suistoaluetta halkovat pienet purot.

Oulujokivarressa on monipuolisesti erilaisia kasvupaikkatyyppisiä karuista mäntykankaista reheviin lehtoihin. Maisema-alue sijaitsee eteläisten ja pohjoisten kasvilajien vaihettumisvyöhykkeellä, ja varsinkin Oulujoen etelään viettävillä rantatörmillä esiintyy levinneisyydeltään eteläisiä, vaateliaita kasvilajeja. Joen voimakas säännöstely on vaikuttanut alueen rantakasvillisuuteen. Muhoslammen ja Montanlammen alueet Muhoksen pohjoispuolella on määritelty geomorfologi-altaan, kasvistoltaan, eläimistöltään ja maisemakuvaltaan arvokkaiksi alueiksi. Muhoksen taajaman eteläpuolella sijaitsevat laajat peltoalat ovat puolestaan muuttolintujen suosimia levähdys- ja kerääntymisalueita. Vanhaa metsää kasvaa etenkin Montan ja Pyhäkosken voimalaitosten välisellä alueella.

Kulttuuripiirteet

Oulujoki on ollut voimalakäytön alkamiseen saakka merkittävä lohijoki, jonka ympäristöä on asuttu jo esihistoriallisella ajalla. Oulujoen muinaisen suun ympäriltä Pyhäkosken lähetyviltä tunnetaan useita muinaislöydöksiä. Lisäksi maisema-alueen luoteisosassa on varhaismetallikaudelta, pronssikaudelta tai historialliselta ajalta periytyviä asuinpaikkoja. Oulujokilaakson vanhasta erä- ja metsätaloudesta kertovat muun muassa alueelta löydetty pyyntikuopat, kiviröykkiöt ja hiilimiilu.

Jokivarren pysyvä asutus alkoi muodostua 1300-luvulla, jolloin asutusta perustettiin esimerkiksi maisema-alueen luoteiskulmassa sijaitsevan Laitasaaren alueelle. Alueen asukkaiden pääelinkeinot olivat pitkään tervanpoltto ja kalastus. Alkujaan sivuelinkeinokäytössä olleet peltoalat alkoivat kuitenkin laajentua asutuksen lisääntyessä. 1900-luvun alussa Oulujokea reunusti jo yhtämittainen maatalouteen tukeutuva asutusvyö varakkaine tiloineen sekä intensiivisesti viljeltyine peltoineen ja niittyineen.

Jokilaakson rakennuspaikat ovat tyypillisesti sijainneet kuivilla ja lämpimillä rantatöyräillä, joille on muodostunut harvakoita nauhamaista asutusta. Myös viljelylaakson ja metsäselänteiden reunavyöhykkeessä on ollut hajanaista asutusta. Alueen laajimmat peltoaukeat ovat Muhoksen eteläpuolen suokuivioilla, joilla maisema avartuu lakeusmaiseksi. Jokilaakson maatalous on intensiivistä, elinvoimaista ja suurimittakaavaista. Pellot muodostavat monin paikoin rantaan saakka ulottuvia yhtenäisiä aloja. Perinteisen karjatalouden synnyttämiä biotooppeja alueella on vain muutama.

Oulujokilaakson talonpoikaista rakennusperintöä luonnehtivat yksikerroksiset pohjalaistalot korkeahkoine julkisivuineen, satulakattoineen ja ulkonevine kuisteineen. Alueella on säilynyt useita edustavia pihapiirejä, päärakennuksia ja talousrakennuksia. Yhtenäisinä kyläkokonaisuuksina ja asutustihentyminä erottuvat Pikkaraisenkyliä, Päivärinne, Kosulankylä–Rova, Laitasaari–Laukka, Riihikylä–Soso, Kopsa, Laitilankylä–Lehtoselkä, Suokylä ja Hyrkäs.

Oulu- ja Muhosjokien yhtymäkohtaan syntyneen Muhoksen keskustaajaman arvokkaaseen rakennusperintöön lukeutuvat Ponkilan museosilta, työväentalo, vanha apteekki, rautatieasema sekä vuonna 1634 rakennettu kirkko. Maisema-alueella on myös Turkansaaren ulkomuseoalue. Oulujoen rantaan rakennettu Päivärinteen parantola on sekä sijoituspaikkansa että arkkitehtuurinsa puolesta edustava esimerkki 1930-luvulla Suomeen rakennetuista keuhkotautiparantoloista.

Maisema-alueen luoteiskulmassa sijaitsevassa Turkansaareissa on 1920-luvulla avattu ulkomuseo, joka on perustettu 1490-luvulta periytyvälle markkinapaikalle. Historiallisesti merkittävänä lohestuspaikkanakin tunnetun Turkansaaren

kirkko rakennettiin alkujaan rukoushuoneeksi vuonna 1694 ja myytiin kalastajien varastorakennukseksi Oulun Raattiin vuonna 1814. Kirkko palautettiin Turkansaareen vuonna 1922. Nykyisin se on autiokirkko, jossa järjestetään satunnaisia jumalanpalveluksia ja häitä.

Oulujoen kulttuurimaisemaan liittyvät erottamattomasti voimalaitokset, joista maisema-alueelle sijoittuvat Aarne Ervin 1950-luvulla suunnittelemat Montan ja Pyhäkosken voimat. Pyhäkosken tuntumassa sijaitsee myös Imatran Voiman rakennuttama Leppiniemen asuntoalue. Ennen voimalakäyttöä Oulujoki on ollut merkittävä vesiväylä, jota pitkin on kulkenut yksi Suomen tärkeimmistä tervankuljetusreiteistä. Joella järjestetään edelleen vuosittain Tervasoutu. Oulujokilaakson Tervareitistön patikkareitti kulkee maisema-alueen halki.

Maisemakuva

Oulujokilaakso on edustavaa pohjoispohjalaista jokilaakson kulttuurimaisemaa, joka on syntynyt muinaiseen jokisuihtoon kerrostuneille hietamaille. Kallioperän siirroslinjaan kovertunut jokilaakso on Muhoksen taajaman luoteispuolella kapea ja moreeniharjanteiden selvästi rajaama. Jokilaakson maisema kumpuilee voimakkaasti, ja alueen korkeimmilta paikoilta avautuu vaihtelevia näkymiä joelle sekä vastarantojen viljelymaisemiin. Joen eteläpuolella on avointa pelto- maisemaa, jota rytmittävät kunnat, kankareet, metsäsaarekkeet ja syvät puroumat. Muhoksen taajaman lounaispuolella jokilaakso laajenee alavaksi ja avoimeksi viljelytasangoksi, jonka maisemalle ovat ominaisia avoimet, pitkät ja laajat näkymät. Oulujokilaaksoa erottaa Limingan lakeuden viljelytasangosta matala vedenjakajaselänne.

Oulujokilaakson maatalous on elinvoimaista, ja peltoalat ovat laajentuneet monin paikoin viime vuosikymmeninä. Jokilaakson kulttuurihistoriallisesti arvokkaat rakennukset ja pihapiireihin johtavat puukujat kohoavat siellä täällä maamerkkeinä. Oulujokivarressa vanha asutus tukeutuu maastonmuotoihin, jokeen ja jokiuomaa myötäileviin vanhoihin maanteihin. Asuinpaikat sijaitsevat joen partaalla sekä jokea reunustavien kumpareiden ja selännealueiden joenpuolisilla rinteillä. Paikoin asutus kehystää jokea pitkänä katkeamattomana nauhana. Oman elementtinsä Oulujokilaakson kulttuurimaisemiin tuovat Oulujoen voimalaitokset, Montta ja Pyhäkoski. Niihin liittyvät patorakennelmat, voimalaitoksille johtavat voimajohtolinjat sekä säännöstelyn jokirantoihin jättämät jäljet ovat olennainen kerrostuma jokilaakson elinkeinomaisemassa.

Arviointi

Oulujokilaakson kulttuurimaisemat on arvokas maisemallinen ja luonnonhistoriallinen kokonaisuus, jossa yhdistyvät edustava maatalousmaisema, Muhoksen keskustaajaman monipuolinen rakennuskanta sekä vesitalouden jäljet. Oulujokilaakson kulttuurimaiseman arvokkaita erityispiirteitä ovat kumpuilevat avoimet viljelyalueet, maisemassa maamerkkeinä erottuvat vanhat rakennukset ja pihapiirit sekä viljelyalueille ja jokimaisemaan avautuvat näkymät. Montan ja Pyhäkosken voimalaitokset sekä Pyhäkosken lähistöllä sijaitseva Leppiniemen asuinalue ovat rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti arvokkaita vesivoimalakokonaisuuksia.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 38 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Päivärinteen parantola; Muhoksen kirkko; Museosilta (Ponkilan silta); Oulujoen ja Sotkamon reitin voimalaitokset (Pyhäkoski; Montta); Turkansaaren ulkomuseo; Keisarintie

Arvokkaat perinnebiotoopit: Poikajoen rinnelaitumet; Kangas-Huovisen metsähaka

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Pyhäkosken luonnonsuojelualue

HSO Harjensuojeluohjelma: Muhoksen eroosiolaakso

LHO Lehtojensuojeluohjelma: Pyhäkosken lehdot

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet): Oulun seudun kerääntymisalue

KAO Arvokkaat kallioalueet: Pyhäkoski

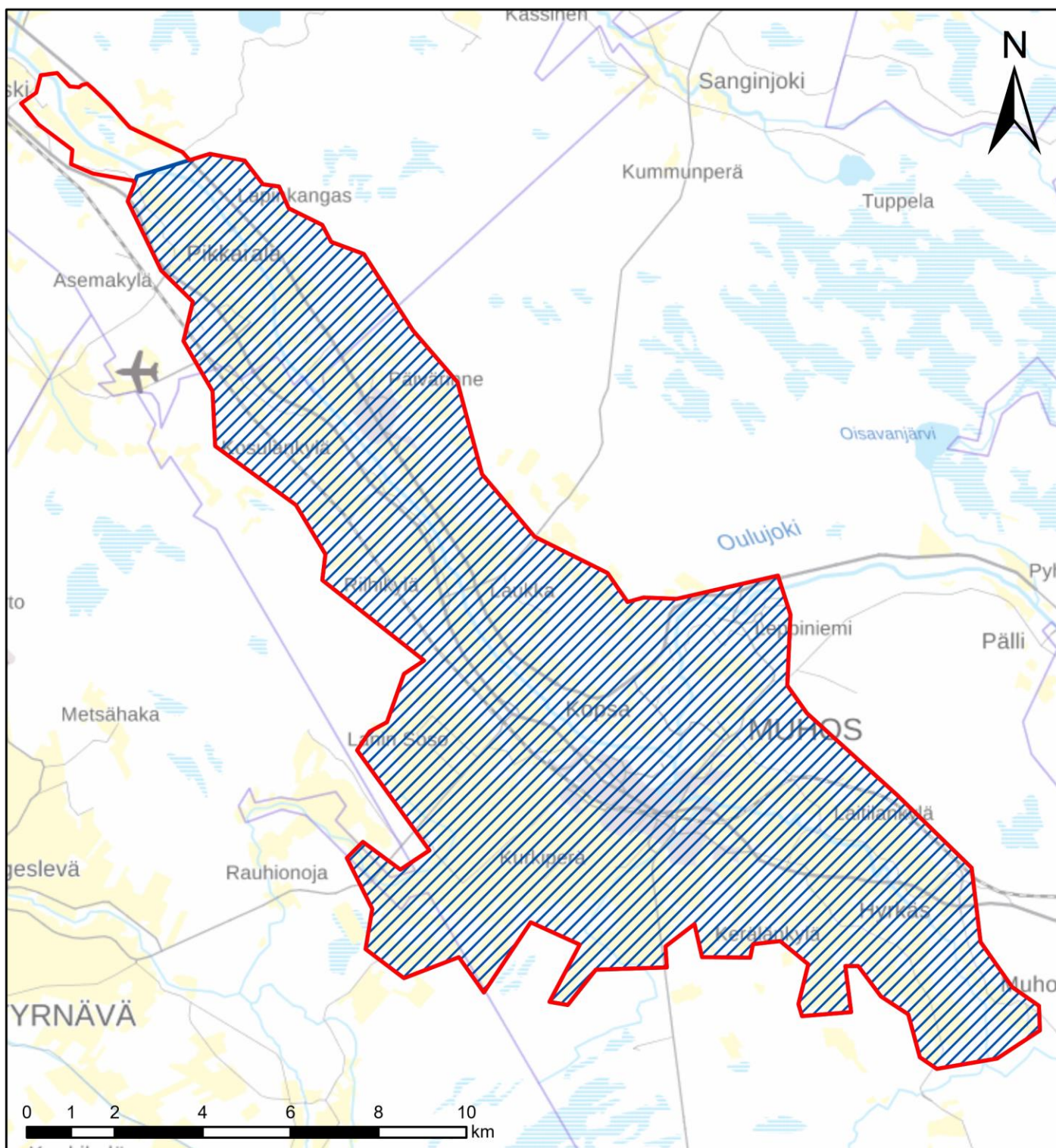
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Muhos- ja Poikajoen alueet



Geopark-kohteet: Rokua UNESCO Global Geopark

Tiedot haettu 17.12.2019

133. Oulujokilaakson kulttuurimaisemat Rajauksen laajennusehdotus 2020

Kunta: Muhos, Oulu, Tyrnävä
Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa



-  Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2020
-  Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2016

Arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin mukainen ehdotus © SYKE
Taustakartta © Karttakeskus Oy



Kuva: Matleena Muhonen

144. Melalahden ja Vaarankylän kulttuurimaisemat

Melalahti on historiallisen kalkinpolton sekä pitkäaikaisen karjatalouden leimaama kylä Oulujärven pohjoisrannalla. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Melalahti–Vaarankylä, 1995).

Rajauksen muutosehdotus 2020: Aluetta esitetään jatkettavaksi Vaarankylään ja Kiehimänvaaraan sekä Melalahden edustan vesialueille nykyisen maisema-alueajauksen mukaisesti.

Maakunta	Kainuu
Kunta	Paltamo
Maisemamaakunta	Oulujärven seutu, Kainuun ja Kuusamon vaaramaa
Maisemaseutu	Oulujärven seutu, Kainuun vaaraseutu
Pinta-ala	2 833 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 31 ha maatalousalueita: 396 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 1822 ha rakennettuja alueita: 170 ha vesialueita: 414 ha

Luonnonpiirteet

Melalahden ja Vaarankylän kulttuurimaisemat ulottuu Oulujärven pohjoisrannalla sijaitsevasta, useiden murros- ja siirroslinjojen halkomasta pohjois-eteläsuuntaisesta laaksosta Vaarankylän ja Mustolanvaaran–Kiehimänvaaran–Myhkyrinvaaran moreenipeitteisille mäkialueille, jotka kuuluvat Kainuun vaarajaksoon. Alueen kallioperässä on monia kalkkipitoisia kivilajeja, kuten kalkkisirilikaattiliusketta, karbonaattikiveä ja mustaliusketta. Lisäksi kallioperästä löytyy esimerkiksi kvartsiitteja ja tonaliittista gneissia. Alueen maaperä koostuu pääosin moreenista, sorasta, hiekasta ja hiedasta. Siellä täällä on myös kalliopaljastumia, pieniä soistumia ja turvekerrostumia sekä Melalahden pohjukkaan kerrostuneita liejuisia savikkoja. Vaarankylän eteläpuolella on pääasiassa hiekkamoreenista muodostuvat luode-kaakosuuntainen drumliini.

Melalahden kylän eteläpuolella avautuu pieni Melalahti, jonka Koljolansaari erottaa Oulujärven Paltaselästä. Lahteen laskee luoteesta rehevä Melajoki, jonka suisto on lähes kauttaaltaan vesi- ja rantakasvillisuuden peitossa. Kylän pohjoisosassa sijaitsee pieni pitkänomainen Horkanlampi. Horkanlampi on kirkasvetinen, emäksinen kalkkikallioalueen järvi, joka on rehevöitynyt viime vuosikymmeninä. Alueen laakso-osissa risteilee myös metsittyneiltä suoalueilta laskevien ojien verkosto.

Maisema-alueen pohjois- ja itäosien maisemassa vaihtelevat lakialueille raivatut viljelykset sekä alarinteillä ja laaksoissa kasvavat havupuuvaltaiset talousmetsät. Vaarankylän ja Mustolanvaaran välisessä notkossa virtaavan Myllypuron laaksossa kasvillisuus on huomattavan rehevää. Myös Melalahden alueella on kallioperän kalkkisuuden ja hyvien ilmastollisten olosuhteiden ansiosta runsaasti rehevää lehtomaista kasvillisuutta. Myllymäen lehto, Melalahden pohjukasta lähes omaksi altaakseen kuroutuneen Ellukan lehtoalue sekä Horkanlampi muodostavat kasvillisuudeltaan arvokkaan kokonaisuuden, jossa ovat edustettuina useat lehtotyypit kuivahkoista metsäkurjenpolvi-käenkaali-lillukka-lehdoista tuoreisiin käenkaalioravanmarjalehtoihin ja kosteisiin suurruoholehtoihin. Maisema-alueella on myös arvokasta kulttuurivaikutteista kasvillisuutta.

Kulttuuripiirteet

Melalahti ja Vaarankylä on Kainuun vanhimpia pysyvästi asuttuja alueita. Alueelle vakiintui pysyvää asutusta jo 1500-luvulla, jolloin Kainuuseen muuttaneet ihmiset asettuivat Oulujärven ympäristöön kalastamaan ja viljelemään lähivaa-rojen rinteitä. Varhainen asutus tuhoutui Pitkänvihan aikana vuosina 1570–1595, mutta elpyi pian uudelleen. 1600-luvulla Melalahden perustettiin kalkkilouhos ja -uuni, jotka palvelivat Täyssinän rauhassa (1595) määriteltyä rajalinjaa vartioineen Kajaanin linnan rakennustyömaata. Alueelta louhittiin kalkkia vielä vuosina 1918–1921. Melalahdessa on jäljellä Myllymäen kalkkiuunin painanne ja muurirakenne sekä useita kalkinpolttoon liittyviä kuoppia. Hahtolassa on myös vuonna 1780 perustetun kuparikaivoksen rakenteita.

Melalahden nykyinen asutus sijaitsee hajanaisesti Melalahden pohjois- ja länsirannoilla sekä Horkanlammelle johtavan kapean laaksomaisen painanteen rinteillä. Kylän vanhimmat asuinpaikat ovat edelleen asuttuja. Maisemaa rikastavat tilakeskuksiin johtavat puukujanteet ja -rivit sekä hyvin säilynyt vanha rakennuskanta. Erityisiä arvokohteita ovat Rusalan tila ja Myllymäen rinteessä sijaitseva vuonna 1919 rakennettu työväentalo. Rusala ja siihen kuuluvat yksittäisaitat periytyvät 1700-luvun lopulta. Myös kylätien kupeessa sijaitseva Vanha-Heikkilän kivilavetta vuodelta 1918 sekä Jussilan tilan rakennusryhmä ovat tiemaisemassa merkittäviä rakennetun ympäristön kohteita. Alueen uudempi rakennuskanta on sopeutunut perinteiseen maisemarakenteeseen kohtalaisen hyvin.

Melalahti on edelleen elinvoimainen karjatalouskylä, jossa on useita pitkäaikaisen laidunnuksen synnyttämiä perinnebiotooppeja. Kylän pelto- ja laidunalat ovat säilyneet edustavassa asussaan muutamien käytöstä poistuneiden peltojen metsittymisestä ja pusikoitumisesta huolimatta. Viilon ja Horkkalan haat ovat valtakunnallisesti arvokkaita perinnebiotooppeja. Maatilamatkailu ja kalastustoiminta täydentävät perinteisiä maatalouselinkeinoja. Rannoille on rakennettu maltillisesti loma-asutusta. Alueella ja sen tuntumassa on retkeilyreittejä kota- ja laavurakennelmineen.

Melalahden pohjoispuolella sijaitseva Vaarankylä ja Paltamon kirkonkylän välittömässä tuntumassa sijaitseva Kiehimävaara ovat puolestaan tunnusomaisia vaarakylä, joissa on säilynyt jonkin verran vanhoja rakennuksia. Uudisrakentamisesta ja joidenkin pelto- ja laidunalojen pensaistumisesta huolimatta kylien perinteinen asutusrakenne hahmottuu edelleen hyvin, ja avoimina pysyneiltä lakialueilta aukeaa laajoja kaukonäkymiä. Kylien tilakeskukset ja viljelyalat sijaitsevat varsin tiiviisti molemmiin puolin Paltamoon vievää tietä. Kiehimävaaran pohjoispuolella virtaavan Myllypuron varteen rakennettu Rinteenmylly on kulttuurihistoriallisesti arvokas hierinmylly, joka sijaitsee 1700-luvulta periytyvällä jauhuspaikalla. Paltamo-seuran kunnostamalla myllyllä järjestetään monenlaisia tapahtumia ja jauhatusnäytöksiä.

Maisemakuva

Melalahti sijaitsee suojaisassa lahdenpohjukassa Oulujärven rannalla. Kalkkipitoisen kallioperän ja suotuisan ilmaston ansiosta kylän yleisilme on varsin rehevä. Melalahden pellot ja laidunmaat ovat sijoittuneet loivasti kumpuilevalle laaksoiselle alueelle järven rantojen savikoille sekä Horkanlammen tuntumaan. Kylämaiseman pohjoispuolella kohoaa loivapiirteinen vaaramaasto. Avara Oulujärvi sekä kylän entinen laivaranta Vainion rannassa ovat tärkeä osa Melalahden maisemakuvaa. Näkymät järvelle avautuvat parhaiten Rusalan tilan rinnemailta.

Melalahden kyläkuva hallitsee Myllymäen korkea kuusimetsä, joka on nykyisin luonnonsuojelualueena. Metsän ympärille levittäytyvät vaihtelevat pelto- ja laidunmaisemat, joiden välissä kylätie kiemurtelee koko kylän ympäri. Kylän pohjoispuolella maisema-alueita halkovat rautatie sekä Oulu–Kajaani-maantie, jotka katkaisevat perinteisen kyläkuvan. Melalahden rakennettu kulttuuriympäristö on historiallisesti monikerroksista ja maisemallisesti suhteellisen tasapainoista. Vanhinta rakennuskerrostumaa alueella edustavat kunnostetut aitat ja piharakennukset.

Vaarankylä ja Kiehimänvaara ovat Kainuun vaaraseudulle tyypillisiä loivapiirteisiä vaarakyliä, jotka ovat säilyttäneet monin paikoin avoimen yleisilmeensä ja perinteisen asutusrakenteensa. Vaarojen laelta aukeaa vaikuttavia näkyviä pehmeäpiirteisesti kumpuileviin vaaramaisemiin sekä Oulujärven selkävesille ja saaristoihin.

Arviointi

Vaarankylä ja Melalahti ovat Kainuun varhaisimpia asuttuja alueita. Alueen maataloustoiminta on yhä aktiivista ja elinvoimaista, ja siellä on säilynyt lukuisia maisemallisesti ja lajistoltaan arvokkaita perinnebiotooppeja ja laidunalueita. Perinteinen nauhamainen asutusrakenne rakennuksineen ja viljelyksineen hahmottuu edelleen selkeästi kyliä halkovilta teiltä. Maiseman arvoa nostavat luonnonoloiltaan arvokkaat lehtoalueet, kalkinpolttohistorian ja myllytoiminnan jäljet sekä monin paikoin hyvin hoidettu rakennuskanta.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 6 kohdetta

Arvokkaat perinnebiotoopit: Viilon haka; Horkkalan haka; Arvolan haka; Kestin ja Lammelan laidun; Kalliomäki; Rusalan laidun; Jussilan haka

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Myllymäen lehto (luonnonsuojelualue); Ellukanlehto / Moilala (luonnonsuojelualue); Ellukan lehto / Erkkilänniemi; Ellukanlehto / Valtala; Erkinlehto; Myllypuron luonnonsuojelualue; Likolampi/Uusitalo; Likolampi/Ponkila

LHO Lehtojensuojeluohjelma: Myllymäen lehto; Ellukan lehdot

SSO Soidensuojeluohjelma: Matalansuo

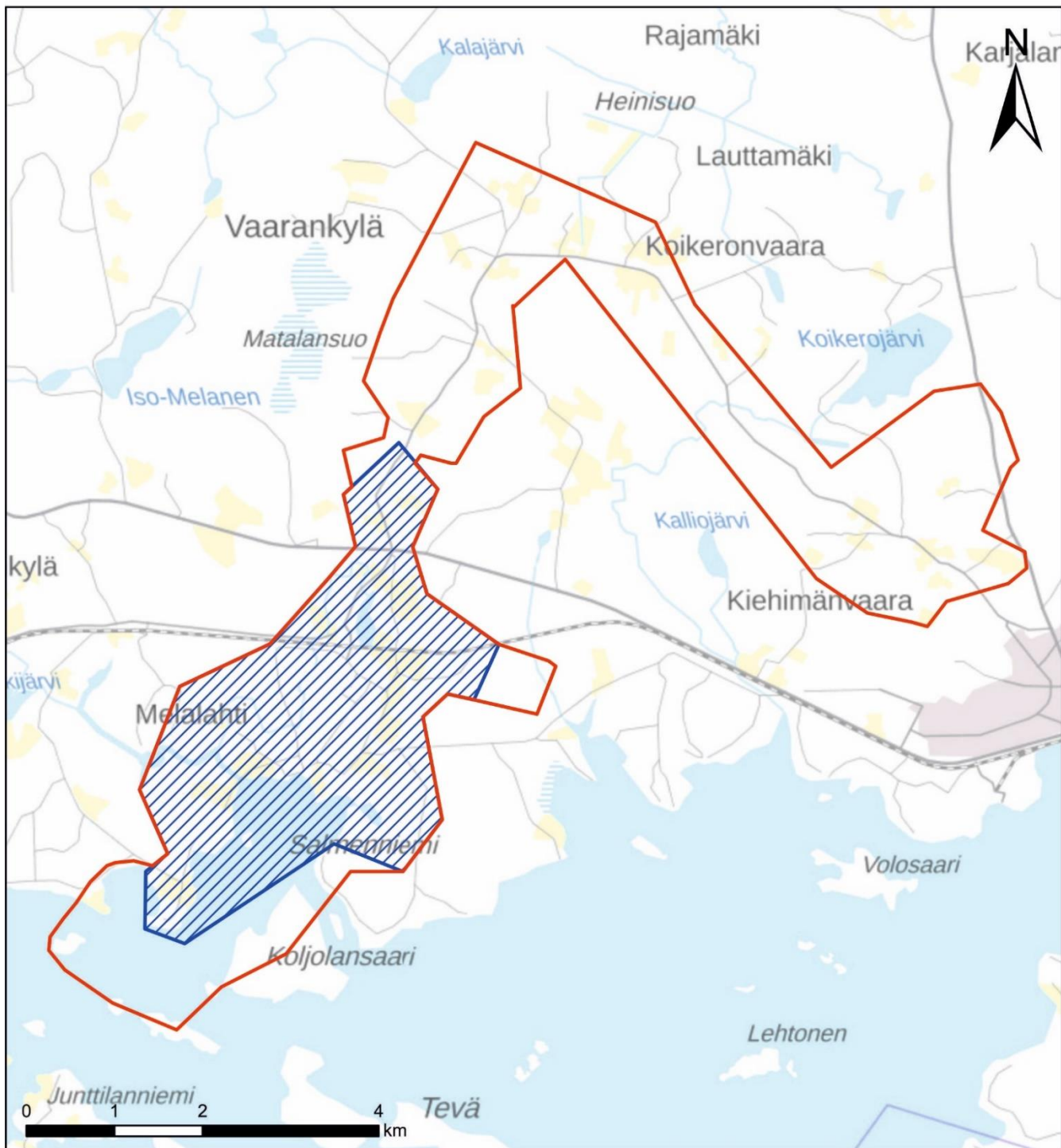
KAO Arvokkaat kallioalueet: Viilonkallio; Salmenniemi



FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Melalahden lehdot ja Horkanlampi; Matalansuo; Likolampi ja Koikerojärven kaakkoisranta

Tiedot haettu 17.12.2019

144. Melalahden ja Vaarankylän kulttuurimaisema Rajauksen laajennusehdotus 2020

Kunta: Paltamo
Maakunta: Kainuu



-  Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2020
-  Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2016

Arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin mukainen ehdotus © SYKE
Taustakartta © Karttakeskus Oy



Kuva: Mervi Savolainen

145. Vuokatin vaarajono ja rantakylät

Vuokatin vaarajono ja rantakylät edustavat Kainuun vaaraseutujen vaara- ja vesistömaisemaa monikerroksisine kulttuuripiirteineen. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisemanähtävyys (Vuokatti, 1995), jonka rajausta kavennetaan päivitysinventoinnissa Vuokatin länsipuolella. Alueeseen liitetään Haapalanlahden viljelyalueet vaarajonon koillispuolella.

Rajauksen muutosehdotus 2020: Alueesta esitetään poistettavaksi Vuokatin urheiluopiston sekä loma- ja laskettelukeskuksen alue.

Maakunta	Kainuu
Kunta	Sotkamo
Maisemamaakunta	Kainuun ja Kuusamon vaaramaa
Maisemaseutu	Kainuun vaaraseutu
Pinta-ala	7 340 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 21 ha maatalousalueita: 549 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 6 097 ha rakennettuja alueita: 177 ha vesialueita: 496 ha

Luonnonpiirteet

Vuokatin lähes 20 kilometriä pitkä ja korkeimmillaan yli 180 metriä korkea vaarajono sijaitsee arkaaisen ja paleoproto-soisen kallioperän rajalla. Vuokatin länsipuolella kallioperä koostuu ravinnepitöisistä liuskeista, itäpuolella kallioperässä on puolestaan arkaaista migmaattista gneissia. Selänteen kvartsiitihuiput ovat jäänteitä muinaisesta poimuvuoristosta, joka on kulkenut Pohjois-Karjalasta Kainuun kautta Lappiin. Alueen pinnanmuodot ovat etenkin vaarajakson pohjoisosassa jyrkkäpiirteisiä. Vaarojen paikoin avokallioisia lakialueita erottavat kapeat laaksot ja rotkot, joiden pohjalla virtaa pieniä puroja. Porttivaaran eteläpuolella maastonmuodot muuttuvat loivemmiksi ja kalliopaljastumat vähenevät.

Pohjoisessa vaarajakso rajoittuu matalaan luode-kaakkosuuntaiseen harjumuodostumaan, joka kuuluu koko Kainuuta halkovaan harjujaksoon. Muodostuman ympärillä on alavia hietamaita, joilla muun muassa osa Haapalanlahden kylän pelloista sijaitsee. Muualla vaaroja ympäröi moreenimaa, joka viettää loivapiirteisenä ja matalasti kumpuilevana maisema-alueita ympäröiviin järviin. Vaarajakson itäpuolella on jonkin verran suoalueita, joista osa on otettu viljelykäyttöön. Myös vaarojen rinteillä on pienialaisia soita. Vuokatin rinteillä on runsaasti muinaisrantoja, joita Sotkamon jäärvi on muodostanut jääkauden päättyessä.

Vuokatin vaarajonoa reunustavat kolmelta suunnalta suuret järvet, Nuasjärvi, Jormasjärvi ja Kiantajärvi. Voimakkaasti säännöstellyt järvet kuuluvat Sotkamon reittivesistöön, jonka vedet laskevat Oulujoen kautta Perämereen. Järvien vesien laatu on hyvä. Alueella on paljon ammatti- ja virkistyskalastustoimintaa. Maisema-alueelle ovat luonteenomaisia myös pienet vaarojen kupeeseen syntyneet lammet.

Vuokatin metsät ovat kuusivaltaisia tuoreita kankaita, jotka vaihtuvat pohjoisessa harjualueen kuiviin kangasmänniköihin. Vaarojen alarinteillä kasvaa pitkän kaskitalouden synnyttämiä harmaalepikoita, jotka muodostavat vaihettumisvyöhykkeen kulttuuri- ja luonnonmaiseman välille. Vuokatin metsät ovat pääsääntöisesti voimakkaassa talouskäytössä, mutta maisema-alueella on myös metsälajistoltaan arvokkaita vanhoja metsiä. Vaara-alueen erikoisuus ovat suhteellisen karujen ja kallioiden alueiden rehevät kasvillisuuskeskittymät, jotka sijaitsevat emäksisillä kalliomailla.

Kulttuuripiirteet

Vuokatin vaarajonon alueelta tunnetaan vain yksi muinaisjäännös, Rajalan kivikautinen asuinpaikka. Vaaroja ympäröivillä ranta-alueilla on kuitenkin alueen varhaisesta kulttuurihistoriasta kertovia arkeologisia kohteita, kuten kivikautisia asuinpaikkoja ja pyyntikuoppia. Kiinteä asutus saapui Vuokatin tuntumaan viimeistään 1600-luvulla, jolloin asutusta oli ainakin Jormasjärven rannalla Vaarankylällä.

Alueen asukkaiden toimeentulo on perustunut pitkään metsien hyödyntämiseen. Vuokatin aluetta kaskettiin aktiivisesti 1900-luvun alkuun saakka, ja 1800-luvulla alue oli aktiivista tervantuotantoaluetta. Tervataloudesta muistuttavat edelleen lukuisat tervahaudat vaarojen rinteillä. Kaskitalouden jälkinä maisemassa näkyvät puolestaan vaarojen alarinteillä satunnaisesti kasvavat harmaalepikot.

Kaskiviljelyn ja tervanpolton loputtua alueen elinkeinotalous on perustunut maanviljelyyn, karjatalouteen ja metsätalouteen. Yhtenäisiä rantaviljelymaisemia on Jormasjärven rannalla Vaarankylällä ja Kivirannassa sekä Nuasjärven tuntumassa Hyvölänkylällä, sekä Ison Sapsojärven rannalla Haapalanlahden kylässä. Vaara-alueen asutus on pienimittakaavaista haja-asutusta.

Vuokatin maatilat sijaitsevat joko yksittäin tai pieninä ryhminä vaaroja kiertävien teiden varsilla. Rinnepellot on raivattu säännönmukaisesti vaarajonon loivahkoille itärinteille. Vaarojen lakialueet ovat asumattomia. Vuokatin alueella on ollut runsaasti rinnehakoja, jotka ovat kasvaneet monin paikoin umpeen. Alueella on kolme maakunnallisesti arvokasta ja neljä paikallisesti arvokasta perinnebiotooppia, jotka ovat pääasiassa vanhoja laidun- ja hakamaita sekä niittyjä.

Alueen rakennuskanta on melko nuorta, hyväkuntoista ja tyyliältään varsin yhtenäistä. Tilat ovat suhteellisen pieniä ja niiden pihapiirit sijaitsevat tyypillisesti neliömäisesti ryhmittyneiden asuin- ja talousrakennusten keskellä. Vanhaa rakennuskantaa on säilynyt hyvin erityisesti Haapalanlahdessa, Kukkolassa, Hiltulassa ja Kankaalassa. Myös vaarajakson länsipuolella Vaarankylällä on iäkkäitä rakennuksia sekä pitkäaikaisen karjatalouden synnyttämiä pienmaisemia.

Viimeisten vuosikymmenten aikana Vuokatti on profiloitunut tunnetuksi matkailukohteeksi. Alueen matkailuhistoria ulottuu 1800-luvun lopulle, jolloin muun muassa karelianismin innoittamat taiteilijat, kirjailijat ja ylioppilaat saapuivat ihaillemaan vaaramaisemia. Vuokatin kävijöihin ovat kuuluneet esimerkiksi Ilmari Kianto, Eino Leino ja Into Konrad Inha. Alueelle saapuneita matkailijoita palvelemaan rakennettiin 1900-luvun alussa näkötorni. 1920-luvulla Vuokattiin avattiin rautatieyhteys Nurmeksesta ja Kontiolahdesta. Vuokatin hyvin säilynyt rautatieasema ympäristöineen sijaitsee maisema-alueen tuntumassa.

Vuonna 1947 vaarojen pohjoispuolelle perustettiin urheiluopisto, jonka vanhoilla kentillä ja hyppymäillä on nykyisin olennainen kulttuurihistoriallinen merkitys. Urheiluopiston perustamisen jälkeen matkailuelinkeino on muokannut Vuokatin pohjoispään maisemaa voimakkaasti, ja vaarajakson pohjoisimpia rinteitä hallitsevat nykyisin laskettelurinteet ja lomakylä hotelleineen. Alueella on myös runsaasti retkeilyreittejä taukokotineen ja laavuineen. Valtakunnallinen UKK-vaellusreitti kulkee Vuokatin halki.

Maisemakuva

Suurten järviolueiden reunustama, 13 peräkkäisestä vaarasta muodostuva Vuokatti hallitsee Sotkamon seudun maisemaa monesta suunnasta katsottuna. Korkeilta, etenkin länsirinteiltään jyrkiltä vaaroilta avautuu vaikuttavia, avaria näkymiä metsäisten vaarojen ja siintävien järvien kirjomaan kaukomaisemaan. Vuokatin tunnetuin näköalapaikka on korkealla Iso-Pöllyn pohjoisrinteellä, mutta huomattavia näköalapaikkoja on muuallakin pitkän vaarajakson rinteillä. Vuokatin vaarojen, Sotkamon reittivesistön ja Kainuuta halkovan harjujakson yhtymäkohta on luonnonmaiseman edustava solmukohta.

Alueen asutusmaisema on yleisilmeeltään pienimuotoista ja paikoin vaatimatontakin, mutta hyvin hoidettua. Se perustuu pieniin peltoihin, kyliin ja yksittäistaloihin, joita metsäinen vaarajakso reunustaa. Maisema-alueen laajimmat viljelyalat ovat järvien rantamilla ja vaarojen alarinteillä. Vanhojen tilakeskusten ympärillä on säilynyt joitakin arvokkaita laidun- ja hakamaita. Oman edustavan kokonaisuutensa muodostaa Sotkamon taajaman ja urheiluopiston tuntumaan jäänyt Haapalanlahden kylän viljelymaisema Ison Sapsojärven luoteisrannalla.

Maisema-alueen perinteistä ilmettä on muuttanut voimakkaimmin Iso-Pöllyn pohjoisrinteelle rakennettu laskettelukeskus, joka hallitsee vaaramaisemaa varsinkin Sotkamon taajamasta ja Naapurinvaaralta katsottaessa. Laskettelukeskuksen yhteydessä on paljon loma- ja vapaa-ajanasutusta, joka sijoittuu pääasiassa ranta-alueille.

Arviointi

Vuokatin vaarajono on luonnonoloiltaan ja kulttuurihistorialtaan huomattava maisemakohde, jolla on tärkeä asema kainuulaisessa kulttuurissa. Maiseman arvot nousevat selkeimmin esiin vaarajonon pohjoispäässä, josta aukeaa laajoja näkymiä järvien ja metsäisten vaarojen kirjomaan kaukomaisemaan. Alueella yhdistyvät edustavalla tavalla avarat ranta- ja viljelymaisemat, vaaranrinteiden pienet maatilat laidunmaineen sekä vanhan tervanpolton ja kaskitalouden elementit.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 2 kohdetta

Arvokkaat perinnebiotoopit: Ohra-aho; Porttimäen niitty; Ruma; Lamminmäki; Heikkilän haka; Isoaho; Vaarankylä, Kapakan vaarahaka

VMA Vanhojen metsien suojelualueet: Vuokatin suojelualue

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Hepolehdon luonnonsuojelualue; Ison-Kohvorin luonnonsuojelualue; Möykynlaen luonnonsuojelualue; Matovaaran luonnonsuojelualue; Rönkönrinteen kuusikko; Lehmihaka; Koljolanvaaran luonnonsuojelualue; Vuokatti, Möykynlammen s-puoli; Hyvölä

ERA Erityisesti suojeltavien lajien esiintymispaikkojen rauhoituspäätökset: Iso-Kohvori

AMO Vanhojen metsien suojeluohjelma: Vuokatti

KAO Arvokkaat kallioalueet: Vuokatti–Koljolanvaara; Ohravaaran kalliot; Mustinlahden rantakalliot; Noronvaara–Parkuanvaara

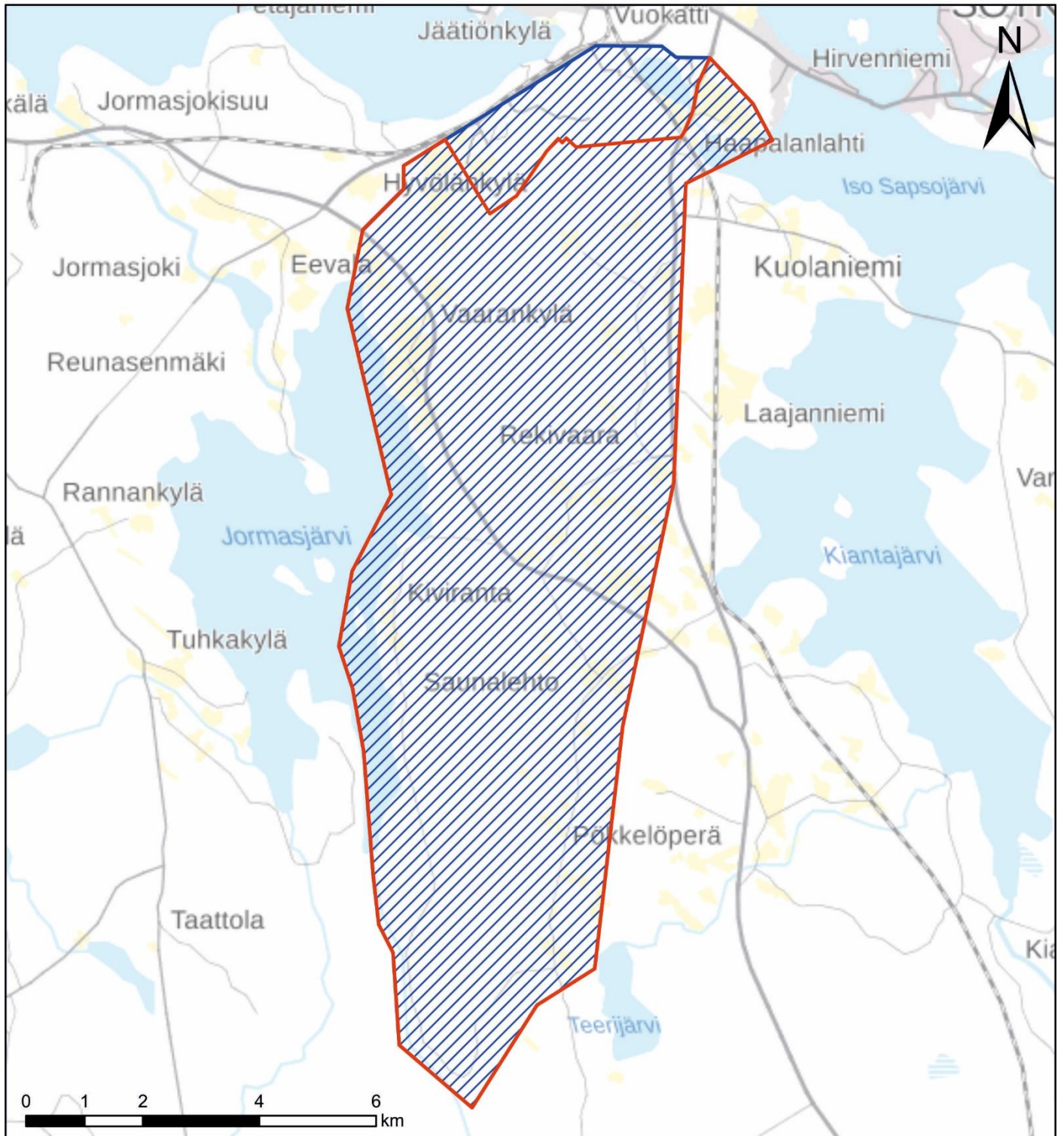
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Isoaho; Ketrinsaari ja Noronvaara



Tiedot haettu 17.12.2019

145. Vuokatin vaarajono ja rantakylät

Rajauksen supistusehdotus 2020

Kunta: Sotkamo
Maakunta: Kainuu



-  Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2020
-  Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2016

Arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin mukainen ehdotus © SYKE
Taustakartta © Karttakeskus Oy